

Hyvinvointitalous seuraavan hallitusohjelman keskiöön!

SOSTEn ehdotukset hyvinvointitalouden toimenpiteiksi

Koronakriisi on kasvattanut hyvinvointivelkaa ja elinkustannusten nousu vaikuttaa monen arjessa selviämiseen. Tämänhetkisen hyvinvoinnin turvaamisen lisäksi päätöksenteossa tulee ottaa huomioon myös tulevan hyvinvoinnin ennakoiminen, jotta se on kestävä. Hyvinvointitalous tuo talousjärjestelmän keskiöön sosiaalisen ja ekologisen kestävyden lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Siinä ihmisten ja ympäristön hyvinvointi tulevat ensin, niin että toiminnalla tuotetaan ja vahvistetaan sosiaalista oikeudenmukaisuutta sekä ympäristön elinvoimaisuutta - mahdollistetaan hyvä elämä kaikille. Tässä dokumentissa esitellään hyvinvointitalouden hallinnan periaatteet ja SOSTEn ehdottamat toimenpiteet, joilla hyvinvointitalous kytetään osaksi poliittista päätöksentekoa.

Hyvinvointitalous hallinnan ja päätöksenteon ytimeen

Nykyinen talouspolitiikan ohjaus ei tue tarvittavissa määrin hyvinvoinnin kasvua pidemmällä aikavälillä. Kun otetaan huomioon jo olemassa oleva hoito- ja palveluvelka sekä ekologisesti kestävä elämäntapamme, on talouspolitiikka kestäväntöntä. Kestämättömällä talouspolitiikalla jätämme tuleville sukupolville hyvinvointivelkaa ja ekologisen kriisin. Leikkaukset sosiaali- ja terveyspalveluista tai sosiaaliturvasta heikentävät hyvinvointia etenkin jo entuudestaan heikommassa asemassa olevien keskuudessa. Ilman hyvinvointitaloudellista talouden ohjausta hyvinvointi ja ympäristö eivät koskaan ole talouspoliittisen päätöksenteon keskiössä.

Kokonaisvaltainen hyvinvointi edellyttää laajoja hyvinvointi-investointeja

Hyvinvointi-investoinnit ovat pitkäjänteisiä panostuksia niille yhteiskunnan alueille, jotka mahdollistavat parhaiten kansalaisten sekä ympäristön hyvinvoinnin kasvattamisen pitkällä aikavälillä. Niiden avulla on tarkoitus vahvistaa niin inhimillisiä, sosiaalisia kuin ekologisia voimavaroja, jotka auttavat ennaltaehkäisemään erilaisten kriisien pitkittymisen.

Vaikka hyvinvointi on tavoite jo itsessään, hyvinvointi-investoinnit lisäävät myös taloudellista kestävyyttä sekä hyvinvointivaltion edellytyksiä keskipitkällä aikavälillä. Hyvinvointi-investoinneilla ennaltaehkäistään kustannuksia, jotka rapauttavat julkista taloutta. OECD on arvioinut, että Suomen terveydenhuollon epätasa-arvoisuus ja pitkät hoitojonot ovat yksi tekijä työttömyyteen ja sen pitkittymiseen. Oikeudenmukainen terveydenhuolto on ihmisoikeus, mutta myös avain toimivaan työmarkkinaan.

Suomessa elää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä lähes 800 000 ihmistä.

Hintojen nousu syksyllä 2022 pudotti jopa 62 000 kotitaloutta lisää köyhyyteen sekä nosti lasten köyhyysastetta yli 3 prosentilla (Hiilamo ym., 2022).

Koulutukseen ja työkykyyn investoiminen tukee Suomen kilpailukykyä esimerkiksi pitkien työurien tai korkean osaamisen kautta. Työn joustavuuteen panostaminen lisää työhyvinvointia ja -jaksamista.

Sosioekonomisten terveyserojen poistaminen investointina, jotka nostaisivat kansanterveyttä ja toisivat suoria terveydenhoitokustannusten säästöjä 1,5–2 miljardia euroa terveydenhuollon menoista. Sairauspäivärahapäivissä vähennys olisi 1,3 miljoonaa päivää. (THL, 2022)

Mielenterveyden palvelut investointina.

Suomalaisten työkyvyttömyyseläkkeistä mielenterveysperusteisia on 53 prosenttia (Mieli ry, 2021). OECD:n (2018) arvion mukaan heikentyneen mielenterveyden vuosikustannukset Suomelle ovat 11 miljardia euroa eli noin 5,3 prosenttia bruttokansantuotteesta. Työmarkkinakustannusten osuus tästä on 4,7 miljardia euroa.

Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien työllistymismahdollisuuksien parantaminen investointina. Työttömyyden rakenteellistuminen on selkeästi näkyvässä. Yli 2 vuotta olleiden työttömien määrä on noussut yli 50 000 henkilöön. Osa-aikatyön parempi mahdollistaminen, investoiminen yksilökohtaiseen palvelutarpeen arviointiin työllisyyspalveluissa sekä aktiivisen työvoimapolitiikan palveluihin edesauttaisi työllistämistä. Lisäksi pääsy tarpeenmukaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin vahvistaisi ihmisten työ- ja toimintakykyä sekä työmarkkinoille osallistumista. Kokonaistyöllisyyden nostaminen vaatii näiden kaikkien toimien edistämistä rinnakkain.

Ilmastokriisin ja luontokadon aikana meillä ei ole enää varaa ainoastaan ihmiskeskeisille hyvinvoinnin määritelmille. Ekologisella kehityksellä on konkreettisia vaikutuksia etenkin tulevien sukupolvien hyvinvoinnin edellytyksiin. Investoinnit ympäristöön, kuten ilmastonmuutoksen torjumiseen ja luonnonsuojeluun, ovat myös hyvinvointi-investointeja. Elinkelpoinen planeetta ja monimuotoinen luonto ovat edellytyksiä ihmisen hyvinvoinnille. Maailman terveysjärjestö on varoittanut luontokadon ja ympäristön tuhoutumisen vaikutuksista ihmisten terveyteen ja lisääntyviin epidemioihin ja pandemioihin. Ympäristökriisien vaikutukset uhkaavat erityisesti jo valmiiksi heikommassa asemassa olevia ja heidän hyvinvointiaan.

Hyvinvoinnin vaikutusarviointi päätöksenteon keskiöön

Suomessa on tarve laajentaa makrotaloudellista kuvaa hyvinvoinnin mittareilla, jotka tuovat näkyväksi talouspolitiikan hyvinvointivaikutukset. Kustannuksiin keskittyvän tarkastelun sijaan tulee keskittyä siihen, miten toimet vaikuttavat hyvinvointiin. Erityistä huomiota mittaamisessa tulee kiinnittää terveyden ja hyvinvoinnin epätasaiseen jakautumiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen siellä missä se on matalinta. Hyvinvointi-indikaattoreiden avulla voidaan paikantaa ja priorisoida näitä kohteita sekä mitata hyvinvointi-investointien ja talouspoliittisten päätöksien vaikuttavuutta.

Indikaattoreita on mahdollista hyödyntää osana erilaisia kustannusvaikuttavuus-arviointeja, mutta se edellyttää ennen kaikkea hyvinvointivaikuttavuuden arvioinnin rakenteiden kehittymistä ja kehittämistä (VN TEAS 2022:49). Hyvinvointitalouden ohjausmalli perustuu tämänhetkiseen parhaaseen tietoon ja sitä tulee kokeillen kehittää.

On ratkaisevan tärkeää julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyys sekä ekologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta, että hyvinvointitalous tulee osaksi tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja prosesseja. Hyvinvointi tavoitteena tulee olla yhteiskunnan rakentamisen ytimessä. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden jaettu asiantuntijuus siitä, mistä koettu hyvinvointi rakentuu, on valtava voimavara hyvinvointitiedon tuottamisessa. Useat toimijat Suomessa ovat edistäneet hyvinvointitaloudellisen ajattelun kehittymistä, mutta muutos tapahtuu konkreettisten askeleiden avulla.

Hyvinvointitalouden hallinnan periaatteet

OSALLISUUS Hyvinvointitalouden tavoitteenasetanta perustuu vahvalle poikkihallinnolliselle ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita osallistavalle vuorovaikutukselle. Näin varmistetaan, että hyvinvointitalouden periaatteille perustuvilla tavoitteilla ja päätöksillä on laaja hyväksyntä ja yhteinen omistajuus.

TIETO Laadukasta ja monipuolista tietoa luonnon ja ihmisten hyvinvoinnista kerätään ja tuodaan saataville oikea-aikaisesti ja muotoisesti. Ajankohtainen hyvinvointitieto on huomioitava kaikessa päätöksenteossa. Hyvinvointitieto syntyy läheisessä poikkihallinnollisessa vuorovaikutuksessa yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa.

MITTARIT Poliittisen päätöksenteon ja politiikkatoimien vaikutusten arvioinnin on tapahduttava hyvinvointitalouden lähtökohdista. Mittareissa tavoitteiden saavuttamista tarkastellaan erityisesti haluttujen lopputulosten kautta. Tarkoitusta varten on oltava uskottavat hyvinvointi-indikaattorit, joita päivitetään jatkuvasti uusinta hyvinvointitietoa vasten.

HYVINVOINTI-INVESTOINNIT Investoimalla hyvinvointiin rakennetaan hyvinvointitaloutta. Investoinnit kasvattavat hyvinvointia ja edistävät kestävyttä pitkällä aikavälillä. Investoinnit edellyttävät sitoutuneisuutta hyvinvointitalouteen ja pitkäjänteisyyttä päätöksenteon lähtökohtana.

Hyvinvointitalouden toimenpiteet päätöksenteossa

1. TAVOITE: Hyvinvointitalous osaksi poikkihallinnollista politiikan koordinoitua

Poikkihallinnollisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa, että valtioneuvosto, alue- ja paikallishallinto sekä kansalaisyhteiskunta yhdessä rakentavat hyvinvointitaloutta. Kansalaisyhteiskunnan osallistamisella poikkihallinnolliseen dialogiin on tärkeä tehtävä hyvinvointitaloudellisten toimenpiteiden legitimitetin sekä relevanssin varmistamisessa. Vahva poikkihallinnollisuus ja sidosryhmäverkostot mahdollistavat sen, että toimenpiteiden vaikuttavuudesta saadaan nopeasti ajankohtaista tietoa ja opit saadaan talteen.

KEINO 1: Hyvinvointitalouden strategia hallitusohjelman keskiöön

Hyvinvointitaloudellisen ohjausmallin pysyvyys tulee turvata liittämällä se osaksi hallitusohjelmatyöskentelyä, niin että siitä tulee yleisempi hyvinvointikehys. Hyvinvointitalous tulee asettaa hallitusohjelman tavoitteeksi ja osaksi sen tulosohjausta. Tämän työn ohjaus tulee olla valtioneuvoston kansliassa.

KEINO 2: Valtiovarainministeriö (VM) hyvinvointitalouden omistajaksi

Jotta hyvinvointitalous saadaan osaksi valtiohallinnon tärkeimpiä talouden ohjauksen prosesseja, sen omistajuus tulee olla selkeästi VM:ssä. STM:ssä hyvinvointitalouden ohjaus on liian irrallaan talouden ohjauksen prosesseista. Jos hyvinvointitaloutta ei saada osaksi kaikkia VM:n julkisen talouden prosesseja, hyvinvointitalous jää pinnalliseksi raportiksi, jolla ei ole konkreettista vaikutusta talouden ohjaukseen. Hyvinvointitalouden ohjauksen tulee läpäistä kaikkien ministeriöiden työ. Jotta VM pystyy koordinoimaan hyvinvointitaloutta, tarvitaan Ruotsin tapaan siilojen poistoa valtionhallinnosta ja lisää poikkihallinnollista VM:n koordinoimaa yhteistyötä ministeriöiden välillä talouden ohjauksen prosesseihin.

KEINO 3: Osallisuusrakenne hallinnonalojen, kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten välillä

Ministeriöt kehittävät neuvottelukuntien kautta yhteisen osallisuusrakenteen kansalaistoiminnan sisällyttämiseksi vahvemmin päätöksentekoon ja lainvalmisteluun. Neuvottelukuntien työtä fokusoidaan entistä tarkemmin hyvinvointitalouteen. VM toimii rakenteen koordinoijana, mutta se kokoaa yhteen poikkihallinnollisen edustuksen. On tärkeää, että hyvinvointitaloutta hallitaan vahvalla dialogilla kansalaisyhteiskunnan, kansalaisten ja eri hallinnonalojen välillä. Vain vahvan kansalaisyhteiskunnan osallistamisen kautta voidaan luoda sitoutuneisuutta yhteisille päämäärille.

2. TAVOITE: Hyvinvointitalous osana päätöksenteon valmistelua ja arviointia

Hyvinvointitalous ja sitä tukevat analyysityökalut läpileikkaavat koko valtionhallinnon ja kaikki ministeriöt. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö kehittää päätöksenteon valmistelua ja arviointia varten hyvinvointi-indikaattorit tiiviissä yhteistyössä Valtiovarainministeriön sekä Tilastokeskuksen kanssa. Hyvinvointitalouden indikaattorit ohjaavat etukäteisarviointia eri lainsäädäntöjen ja hankkeiden hyvinvointivaikutuksista ja jälkikäteisarviointia raportoinnissa. Indikaattorien lisäksi kokemus- ja tutkimustietoa tarvitaan laajemmin ilmiöiden juurisyiden ymmärtämiseksi. Tavoitteena on, että hyvinvointia heikentävät hankkeet eivät saa hyvinvointitaloudessa sijaa.

Tiedonhallintaa ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan, kuten järjestöjen, kanssa edistetään niin, että arviointi perustuu aina ajankohtaiselle ja moninäkökulmaiselle hyvinvointitiedolle kansalaiset osallistaen. Laadukasta ja monipuolista hyvinvointi- ja indikaattoritietoa tuotetaan, kootaan ja tuodaan saataville oikea-aikaisesti ja muotoisesti.

KEINO 1: Selkeät hyvinvointitalouden indikaattorit

Hyvinvointi-indikaattorit osoittavat, mihin suuntaan yhteiskunnan hyvinvointi on kehittymässä ja mihin hyvinvointi-investointeja tulisi kohdentaa, jotta ne olisivat vaikuttavia. Indikaattorit konkretisoivat laajaa hyvinvointinäkökulmaa. Ne tuovat esiin hyvinvoinnin sosiaalista ja ekologista moniulotteisuutta sekä takaavat laadullisen ja määrällisen hyvinvointivaikutusten arvioinnin. Tiivis yhteistyö Tilastokeskuksen kanssa on tärkeää tietopohjan kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Beyond GDP -ajattelussa ja viimeaikaisessa hyvinvointiteoreettisessa kirjallisuudessa indikaattorikokoelmat on nostettu yksittäisten indeksien ja summamuuttujien ohi parhaaksi tavaksi hahmottaa hyvinvoinnin moniulotteisuutta sekä seurata hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia kansallisesti tai alueellisesti. Suhteellisen laaja indikaattorikori mahdollistaa laajemman tietopohjan päätösten tueksi.

SOSTE suosittaa - hyvinvointitalouden indikaattorikori

Hyvän elämän edellytykset: perustarpeet

- Käytettävissä olevat bruttotulot
- Tuloerot: Pienimmän ja suurimman kymmenesosan tulokehitys; Gini-kerroin
- Pienituloisuusaste
- Yllättävistä menoista selviäminen
- Rahatulot alle minimiviitebudjetin, osuus
- Kotitalouksien velkaantumisaste
- AROPE Köyhyys- ja syrjäytymisriski
- Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneet väestö- ja ikäryhmittäin
- Tyytyväisyys omaan taloudelliseen tilanteeseen
- Asunnottomat yksin asuvat
- Perusterveydenhuoltoon hoitoon pääsy
- Julkiset palvelut ja niiden laatu

Osallistuminen yhteiskunnassa

- Työttömyysasteen trendiluku
- Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), osuus 20–65-vuotiaista
- Ulkomaalaiset työttömät työnhakijat, osuus ulkomaalaisten työvoimasta
- Työtyytyväisyys ja turvattu työpaikka
- Korkeakoulutettujen osuus väestöstä
- Osallistuminen aikuiskoulutukseen
- Lukutaito ja menestys PISA-tutkimuksissa
- Lapset ilman harrastuksia
- Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset, % 1–6-vuotiaista
- Ei työssä, koulutuksessa eikä asevelvollisuutta suorittamassa olevien nuorten osuus (NEET)
- Korruptio
- Osallisuusindikaattori
- Eri sidosryhmien osallisuus päätöksenteossa

Hyvän elämän edellytykset: Ekologinen kestävyys

- Luonnon kokonaisuheikentymättömyys
- Materiaalinen jalanjälki
- Ilmapäästöt (sis. kasvihuonepäästöt) toimialoittain
- Suomalaisten globaalien kulutuksen ilmapäästöt (sis. kasvihuonepäästöt)
- Luonnonvarojen kulutus raaka-aineiden kokonaiskulutuksena
- Luontokato
- Materiaalien kierto, resurssien uudelleen käyttö
- Uusiutuvan energian osuus energian kokonaiskulutuksesta

Sosiaaliset suhteet

- Koettu syrjintä
- Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus
- Sosiaaliset suhteet: kontaktit perheeseen ja ystäviin; avun pyytäminen tarvittaessa
- Luottamus toisiin
- Luottamus hyvinvointivaltioon
- Kouluyhteisöhyvinvointi
- Vapaaehtoistyöhön osallistuminen

Elämänlaatu

- Uhkailun ja väkivallan kohteeksi joutuneet henkilöt
- Koettu turvallisuus
- Koettu terveys
- Koettu hyvinvointi
- Psykykinen kuormittuneisuus
- Mielenveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneet
- Elämäntyytyväisyys
- Odotettavissa oleva elinikä
- Menetetty elinvuodet (PYLL) ikävälillä 0–80 vuotta
- Sairastavuusindeksi
- Sukupuolten, etnisyyksien ja vammaisten välinen palkkatasa-arvo

Hyvinvointi-indikaattoreita voidaan ottaa käyttöön asteittain niin, että hyvinvointia aloitetaan mittaamaan kevyemmällä mittaristolla ja uusien tunnistettujen tietotarpeiden mukaan mittareita lisätään. Ehdotuksessa on hyödynnetty Kohti hyvinvointitalouden ohjausmallia (VNTEAS 2022:49) -julkaisua kansainvälisistä hyvinvointitalouden indikaattoreista, OECD:n hyvinvoinnin indikaattoreita (OECD, 2020), Eurostatin Quality of life -indikaattoreita (Eurostat, 2022), Suomen kestävän kehityksen tila -indikaattorikoreja (Kestävän kehityksen tila, 2023), sekä hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointikertomuksiin ehdotettuja indikaattoreita (THL, 2022). Lue lisää indikaattorikorin taustasta julkaisun lopusta (liite 1).

Suomessa elää Euroopan Unionin ainoa alkuperäiskansa, saamelaiset. Uuden-Seelannin tapaan tulee hyvinvoinnin mittaamista laajentaa rakentamalla saamelaisten hyvinvointiin kohdennetut omat hyvinvoinnin mittarit (Statistics New Zealand, 2014). Tärkeää tämän hyvinvointikehikön rakentamisessa on kerätä tietoa yleisempien hyvinvointi-indikaattorien lisäksi kohdennetusti esimerkiksi saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja itsehallinnon toteutumisesta, osallisuudesta yhteiskunnassa, Saamen kielen kehittymisestä, Saamenmaan ympäristöstä sekä kulttuurisista voimavaroista.

Miksi BKT ei ole hyvinvoinnin mittari?

BKT mittaa ainoastaan tuotannon ja kuluttamisen määrää kansallisesti. Ongelmallisen BKT:sta tekee se, että se ei kerro kasvun laadusta – kaikki hyvinvoinnille haitallinenkin toiminta kasvattaa sitä. Yleisesti, mitä nopeammin BKT kasvaa, sitä kestävämpää taloudellinen kehitys on, sillä se kannustaa luonnonvarojen tuhlaamiseen tai epäinhimilliseen työhön. Suomessa BKT:n kasvu ei ole pitkään aikaan korreloinut hyvinvoinnin kasvun kanssa, päinvastoin. BKT:n kasvu lisää luonnonvarojen kulutuksen ja päästöjen kasvua eikä se huomio tulojen epätasaista jakautumista yhteiskunnassa tai kerro perustarpeiden täyttymisestä tai työllisyydestä. (Hoffrén, 2008) Esimerkiksi Uusi-Seelanti on jo luopunut BKT:sta talouden mittarina ja perustanut talouden ohjauksen hyvinvointibudjetoinnille.

BKT:n ongelmat tiedostetaan jo laajasti ja vaihtoehtoisia yhdistelmä-indikaattoreita on kehitetty ja otettu käyttöön. Aidon kehityksen indikaattori GPI ottaa kattavammin huomioon hyvinvoinnin ulottuvuudet rahamääräisinä eli talouskasvun aiheuttamien sosiaalisten ja ekologisten ongelmien kustannukset. Se osoittaa kasvavien tuloerojen, talouden elämänlaatua heikentävien vaikutusten sekä ympäristöhaittojen lisääntymisen heikentäneen hyvinvointia Suomessa aina 80-luvulta asti. Saman tuloksen osoittaa myös kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indikaattori ISEW, joka mittaa BKT:ta paremmin kuluttajien hyvinvoinnin tasoon vaikuttavia tekijöitä. (Hoffrén, 2008) Suomessakin tulisi luopua BKT:sta ensisijaisena kehityksen mittarina.

KEINO 2: Hyvinvointitieto osana lainsäädännön vaikutusten arviointia

Tällä hetkellä lainvalmistelua ja arviointia tehdään hyvinvoinnin näkökulmasta liian kapeasti. Lainsäädännön ja talouden arviointineuvoston osaamista hyvinvointitaloudesta lisätään. Talouden arviointineuvosto tulee arvioimaan hyvinvointitalouden vaikuttavuutta ja toimeenpanoa. Lisäksi Valtiontalouden tarkastusvirasto tulee toimimaan hyvinvointitalouden valvojana. Walesin tapaan hyvinvointitalouden periaatteiden tulee ohjata kaikkea lainsäädännön arviointia ja sen vaikuttavuudesta tehdään ministeriökohtaisia tarkastuksia.

Terveysvero esimerkkinä uudesta lainsäädännöstä hyvinvointi-investointina
Terveysperusteinen valmistevero koskee paljon sokeria, suolaa ja kovaa rasvaa sisältäviä tuotteita. Verotulot 500–1000 miljoonaa euroa riippuen veropohjan laajuudesta ja kireydestä. Terveysyödyt ja kustannussäästöt tulevat muun muassa sydän- ja verisuonitautien, diabeteksen, syöpien, työpoissaolojen ja ennen aikaisten kuolemien vähenemisestä.

KEINO 3: Hyvinvointitalous osaksi valtion julkisen talouden suunnitelmaa ja talousarvioita

Hyvinvointitalouden tulee läpäistä kaikki hallinnonalat sen sijaan, että se olisi erillinen politiikka-alueensa tai työkalu. Tämä tapahtuu parhaiten tuomalla hyvinvointitalous osaksi valtion julkista talouden suunnitelmaa ja talousarviota esimerkiksi toimeksi antamalla ministeriöiden neuvottelukunnille tehtävä tuottaa hyvinvointitalouden vuosittainen arviointi talousarvioon. Arvioinnissa huomioidaan ihmisten hyvinvointi ja luonnon kantokyky niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä.

Hyvinvointitalouden etukäteis- ja jälkikäteisarviointi hyödyntäen hyvinvointi-indikaattoreita sisällytetään talousarvioon ja budjettiin osana prosessia. Luodaan Uuden-Seelannin tapaan hyvinvointibudjetti, jonka avulla kansallisia prioriteetteja asetetaan ja allokoidaan budjetoinnissa (New Zealand Government, 2023).

VM:n tarvitaan lisää poikkihallinnollista osaamista ja resursseja hyvinvointilähtöisen talousarvioinnin ja budjetoinnin koordinoimiseksi. Resursointi riittävään ja laadukkaaseen hyvinvointitalouden hallintoon edistää hyvinvoinnin kehittämistä pitkällä aikavälillä ja on myös hyvinvointi-investointi.

KEINO 4: Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistaminen arviointeihin

Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla, kuten erilaisilla verkostoilla, yhteisöillä, liikkeillä, järjestöillä, osuuskunnilla ja säätiöillä, on merkittävää kokemusta sekä tietoa paikallisesta hyvinvoinnista ja sen kehittämisestä. Kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia osallistua lainsäädännön sekä julkisen talouden valmisteluun ja arviointiin lisätään. Näin varmistetaan, että eri näkökulmat tulevat näkyviksi ja huomioiduiksi poliittisessa päätöksenteossa, mikä on hyvinvointitalouden tavoitteiden edistämisen kannalta välttämätöntä.

Järjestötoiminta investointina syrjäytymisen ehkäisemiseen. Icehearts ry:n joukkue toiminnan avulla syrjäytymisriskissä olevien NEET-nuorten määrä on puolitettu. Yhden joukkueen säästö yhteiskunnalle on liki 3 miljoonaa euroa. (Icehearts, 2023)

3. TAVOITE: Hyvinvointitalous osaksi kuntien ja hyvinvointialueiden hallintaa

Hyvinvointialueiden tehtävänä on konkretisoida valtakunnallisesti asetettavat tavoitteet alueellisen strategiatyön kautta. Hyvinvointialueet ovat keskeisessä roolissa hyvinvoinnin palveluiden järjestämisessä sekä niiden edistämässä. Hyvinvointitalousajattelu on ensisijaista siinä, miten aluevaltuusto johtaa hyvinvointialuetta ja se on lähtökohta hyvinvointialueiden strategioille ja sote-uudistuksen toimeenpanolle.

KEINO 1: Hyvinvointitalous osaksi hyvinvointialueiden strategista ohjausta

Seuraavan hallituskauden aikana vahvistetaan hyvinvointialueiden ohjausta, joka tällä hetkellä perustuu vuotuisen vuorovaikutukseen STM:n, VM:n ja alueen välillä THL:n tuottaman tiedon pohjalta. Näihin keskusteluihin otetaan osaksi hyvinvointitalouden tukeminen, ja THL aluearvioinnissaan rakentaa suositukset, joiden avulla hyvinvointitaloutta voidaan alueella edistää. Mahdollisessa ohjauksen uudistamisessa hyvinvointitalous otetaan huomioon vahvana ohjauksen tavoitteena.

Kunnissa ja hyvinvointialueilla on vastikään otettu käyttöön lakisääteiset hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, joissa alueellista hyvinvoinnin tilaa mitataan. Näiden työkalujen vakiinnuttaminen käyttöön on tärkeää. Hyvinvointialueilla sekä kunnissa raportoitua hyvinvointitietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi alueellisten talouspoliittisten päätösten tekemisessä myös valtakunnallisella tasolla. Yhteinen eri hallinnon tasot läpileikkaava hyvinvointitalouden ohjausmalli selkeyttää myös tätä kokonaisuutta.

KEINO 2: Valtio tukee hyvinvointialueiden edellytyksiä tehdä pitkän aikavälin hyvinvointi-investointeja

Hyvinvointitaloudellinen suunnittelu edellyttää pitkän aikavälin suunnitelmia ja hyvinvointi-investointeja niin, että resurssit kohdennetaan mahdollisimman suuren hyvinvointivaikutuksen tuottavalla tavalla. Tässä huomioidaan kokonaisvaltaisesti hyvinvoinnin ja terveyden välinen yhteys. Hyvinvointialueiden mahdollisuuksia tukea ennaltaehkäisyyn tähtääviä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluita on tuettava mukaan lukien näiden palveluita tuottavat järjestöt. Tämä edellyttää malttia lyhyen aikavälin paineiden edessä, sillä hyvinvointi-investoinnit tuottavat säästöä, kasvattavat hyvinvointia ja terveyttä sekä edistävät kestävyttä myös pitkällä aikavälillä.

Ikääntyvien ihmisten kotona asumisen mahdollistaminen investointina. Panostaminen kotihoidon palvelutasoon sekä ympärivuorokautiseen hoitoon pääsemiseen mahdollistaisi ikääntyneiden pidempään kotona asumisen. Näiden kriteerien alueellisen yhdenmukaistamisen on arvioitu tuovan jopa satojen miljoonien säästöt, sillä kotoa palveluasuntoon tai palveluasunnosta vanhainkotiin siirtyminen on erityisen kallista. (Halminen, 2022) Kotihoidon lisäämisessä huomiota tulee kiinnittää myös ikääntyvien ihmisten yksinäisyyteen ja sen vähentämiseen.

Liite 1: SOSTEn suosittaman hyvinvointitalouden indikaattorikorin taustaa

Hyvinvointi-indikaattoreiden laadinnassa SOSTE suosittelee hyödyntää Kohti hyvinvointitalouden ohjausmallia (VNTEAS 2022:49) -julkaisussa ehdotettua jäsenystä. Siinä hyvinvoinnin indikaattorit rakennetaan Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen kestävästä hyvinvoinnin teorian ja Having (omistaminen), Doing (tekeminen), Loving (rakastaminen) ja Being (oleminen) -jäsenyyksien mukaisille hyvinvoinnin ulottuvuuksille. Kestävä hyvinvointi koostuu kohtuullisesta elintasosta, elinkelpoisesta elinympäristöstä, mielekkäästä ja vastuullisesta toiminnasta, merkityksellisistä suhteista ja elävästä läsnäolosta (Hirvilampi, 2015). Aikaisemmin jäsenystä on käytetty muun muassa koronakriisin laajojen hyvinvointivaikutusten arvioinnissa (Hiilamo, 2021). Tässä paperissa ehdotettuun indikaattorikoriin on haluttu korostaa ekologisia resursseja inhimillisen hyvinvoinnin elinehtona ja näin omana Having-ulottuvuutenaan.

Indikaattoreissa tavoitteiden saavuttamista tulee tarkastella erityisesti lopputulosten kautta. Panoksiin keskittyvät indikaattorit kertovat vain kustannuksista tai käytetyistä resursseista, ei niiden mahdollistamasta hyvinvoinnista (vrt. koettu turvallisuus tulosindikaattorina ja poliisien määrä panosindikaattorina). Indikaattorien valinnassa tulee myös kiinnittää huomiota ajalliseen, alueelliseen sekä kansalliseen vertailuun. Myös erilaiset taustamuuttujat, kuten eri väestöryhmät ja vähemmistöt tulee entistä laajemmin ottaa huomioon mittaamisessa. Uuden tiedon pohjalta olemassa olevia ja tarvittaessa uusia indikaattoreita tulee jatkuvasti kehittää.

Hyvinvointi muodostuu voimavaroista, joita tulee ylläpitää ja kasvattaa. Indikaattoreihin tulee ottaa mukaan näitä yhteiskunnallisia voimavaroja kuvaavia pääomaindikaattoreita. Vahvat sosiaaliset, inhimilliset ja luonnon voimavarat takaavat riittävät resurssit tulevaisuuden kestävästä hyvinvoinnin rakentamiselle. Sosiaalisia voimavaroja ovat vahva luottamus itseen, toisiin sekä yhteiskuntaan ja ne lisäävät osallisuutta ja yhteistyötä. Inhimillisiä voimavaroja ovat riittävä terveys, sosiaaliset suhteet, riittävä toimeentulo sekä osaaminen. Luonnon voimavaroja ovat luonnon resurssit ja niiden laatu sekä luonnon monimuotoisuus. Nämä mahdollistavat tulevaisuuden tarvittavat voimavarat hyvinvoivan ja kestävästä yhteiskunnan rakentamiselle.

Kansainväliset esimerkit osoittavat, että hyvinvointitaloudelliset ohjausmallit ovat suuria kokonaisuuksia. Ne käsittelevät monimutkaisia yhteiskunnan osa-alueita, joita on haastavaa typistää yksittäisiksi indikaattorikoreiksi. Jo yhdestä hyvinvointitaloudellisesta indikaattorista ja sen vaikutuksista voisi muodostaa oman analyysinsa. Tämän taustapaperin tarkoitus on tarjota kootusti tietoa olemassa olevista indikaattoreista ja mihin suuntaan hyvinvoinnin mittaamista tulee kehittää.

Tietopohjia hyvinvointi-indikaattoreiden sekä -kehityksen laadintaan:

- Tilastokeskuksen tietokannat
- Agenda 2030 Kestävän kehityksen -indikaattorit, YK
- Suomen kestävän kehityksen tila -indikaattorikorit
- THL:n tietokannat, esimerkiksi Sotkanet, TEAvisari, kouluterveyskysely ja Terve Suomi -tutkimus
- Kelan tietokannat
- Kuntien ja hyvinvointialueiden kertomusten vähimmäistietosisältö, THL
- Sosiaalibarometri, SOSTE
- Wellbeing Framework, OECD
- Quality of life indicators, Eurostat
- Living Standards Framework -hyvinvointikehys ja He Arotahi Tatauranga -Māori-alkuperäiskansan hyvinvointikehys, Uusi-Seelanti
- Well-being of Wales -hyvinvointikehys, Wales
- Nya mått på välbefinnande -hyvinvointikehys, Ruotsi
- Hyvinvointi-indikaattorit, Islanti
- Wellbeing Economy Alliance (WEAll)

Indikaattorit ovat yksi osa hyvinvointitietoa ja hyvinvointitalouden ohjausta. Mittarien kehittämisen rinnalla tulee muistaa myös muut ohjausmallin tärkeät ulottuvuudet. Keskeisimpiä näistä ovat hyvinvointitalouden hallinnalliset periaatteet: osallisuus, tieto, mittarit sekä hyvinvointi-investoinnit. Näitä periaatteita hyödyntäen hallinnon rakenteita ja päätöksentekoa tulee uudistaa niin, että eri tahojen tuottama monipuolinen hyvinvointitieto tulee osaksi päätöksentekoa. Keskeistä tässä on yhteistyön lisääminen eri toimijoiden, kuten hallinnon eri osastojen, kansalaisyhteiskunnan sekä kansalaisten kanssa. Tärkeintä on työn aloittaminen.

Lähdeluettelo

Eurostat, (2022). Quality of Life indicators. Viimeksi muokattu 31/10/2022. Saatavilla: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators [Luettu 21.2.2023]

Halminen, O. (2023). Analysing the Performance of Meso-level Care Systems Including Long and Short Term Services (Lyhyt- ja pitkäaikaispalveluita sisältävien mesotason hoito- ja hoivajärjestelmien suorituskyvyn analyysi). Aalto University publication series, Doctoral Theses 1/2023.

Hiilamo, H. (2021). Koronakriisin sosiaalinen velka – Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin? Impulsseja 10/2021, Kalevi Sorsa -säätiö.

Hiilamo, A., Räsänen, T., Korpela, T., Mukkila, S. & Mäkinen, L. (2022). Hintojen nousun vaikutuksia lapsiperheköyhyyteen voidaan lieventää vain vähän lapsilisäjärjestelmän muutoksilla. Kela tutkimusblogi. Saatavilla: <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6774> [Luettu 15.2.2023]

Hirvilammi, T. (2015). Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, 2015. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154175/Tutkimuksia136.pdf?sequence=4> [Luettu 15.2.2023]

Hoffrén, J. (2008). Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita. Tieto&trendit 7/2008. Tilastokeskus. Saatavilla: https://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-11-12_002.html?s=0 [Luettu 15.2.2023]

Icehearts, (2023). Icehearts-toiminta säästää yhteiskunnan varoja. Saatavilla: <https://www.icehearts.fi/kustannusvaikuttavuus/> [Luettu 17.2.2023]

Kestävän kehityksen tila (2022). Kestävän kehityksen seurantakorit. Saatavilla: <https://kestavakehitys.fi/kestavan-kehityksen-seurantakorit> [Luettu 15.2.2023]

Mieli ry (2021). Tilastotietoa mielenterveydestä. Saatavilla: <https://mieli.fi/yhteiskunta/mielenterveys-suomessa/tilastotietoa-mielenterveydesta/> [Luettu 15.2.2023]

New Zealand Government, (2023). Budget Policy Statement 2023. Saatavilla: treasury.govt.nz/publications/budget-policystatement/budget-policy-statement-2023 [Luettu 17.2.2023]

OECD (2020). How's Life? 2020: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris, Saatavilla: <https://doi.org/10.1787/9870c393-en> [Luettu 15.2.2023]

OECD/EU (2018), Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en

Statistics New Zealand (2014). Guide to using He Arotahi Tatauranga. Saatavilla: <https://www.stats.govt.nz/assets/Uploads/Retirement-of-archive-website-project-files/Methods/He-Arotahi-Tatauranga/guide-to-using-he-arotahi-tatauranga.pdf> [Luettu 15.2.2023]

THL (2022). Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen – Tieto ja toimintamallit. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tieto-ja-toimintamallit> [Luettu 15.2.2023]

THL (2022). Hyvinvointi- ja terveyserot – Vaikuttavuus ja kustannukset. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/seuranta-ja-vaikuttavuus/vaikuttavuus-ja-kustannukset>.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimus (2022). Raportti: Kohti hyvinvointitalouden ohjausmallia – Hyvinvointilähtöisen politiikkaohjauksen ja hallinnan näkökulmia sosiaaliturvan kehittämisessä sekä yhteiskuntapolitiikassa. VN TEAS 2022:49. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164250/VNTEAS_2022_49.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Luettu 15.2.2023]